

Polodowcowa historia lasów nad górną Wartą.

The postglacial history of the forests in the region of the upper Warta.

BLASZCZYK HENRYK

(Wpłynęło dn. 16.III.54 r.)

WSTĘP

W pracy tej zebrane są wyniki badań przeprowadzonych głównie metodą analizy pyłkowej na materiale pochodzącym z czterech torfowisk położonych w następujących miejscowościach: Konopiska, 14 km na zachód od Częstochowy, Ostatni Grosz pod Częstochową, Solarnia koło Woźnik i Zendek koło Tarnowskich Gór. (Ryc. 1).

Analizy pyłkowe z torfowisk w Solarni i w Zendku zostały wykonane przez zmarłego Dr B. J a r o n i a w latach 1936 i 1937, jednakże nie ogłoszone drukiem. Oddał mi je do dyspozycji Profesor W. S z a f e r. Profile z Konopisk i Ostatniego Grosza zbadałem sam w latach 1939 i 1950. Torfowisko w Konopiskach zasługuje na szczególną uwagę ze względu na znalezienie w nim przez P r e m i k a w 1931 roku liści brzozy karłowatej (*Betula nana* L.).

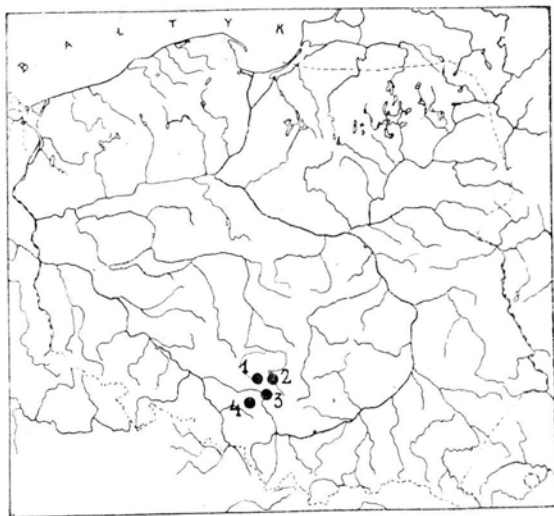
W braku własnego polskiego podziału na poziomy historyczno-stratygraficzne użyto w tej pracy podziału T. N i l s s o n a (1935), opartego na obszernym materiale stratygraficznym torfowisk Szwecji, Danii i pñ. Niemiec.

Prof. dr Wł. S z a f e r o w i dziękuję za wskazówki przy wykonywaniu tej pracy, Mgr H. S u p n i e w s k i e j dziękuję za anatomiczne oznaczenie drewn, a Doc. dr Br. S z a f r a n o w i za oznaczenie mchów:

1. DZISIEJSZY SKŁAD LASÓW NA BADANYM OBSZARZE

Panującymi zbiorowiskami leśnymi w okolicy omawianych torfowisk, których położenie geograficzne przedstawiono na rycinie 1, są lasy sosnowe. Najobficiej występują one w okolicy Woźnik i Tarnowskich Gór. Konopiska i Ostatni Grosz leżą już w obszarze Jury Krakowsko-Wieluńskiej, gdzie spotykamy również większe skupienia lasów bukowych z jodłą (Olsztyn, Złoty Potok). Pojedyncze okazy buka można spot-

kać dziś jeszcze w pobliżu Konopisk pod Trzepizurami. W okolicach Błachowni (ok. 2 km na pñ. od Konopisk) występuje las dębowy z dębem bezszypułkowym (*Quercus sessilis* Ehrh.) i świerkiem, oraz borówką (*Vaccinium myrtillus* L.) w runie.

Ryc. 1.

Na całym badanym obszarze olszyny występują małymi partiami nad stawami i rzeczkami. Brzoza tworzy domieszkę w lasach sosnowych o słabym zwarcu. Jest ona dziś protegowana gospodarką człowieka podobnie jak i sosna.

2. METODA BADAŃ

Analizy mikroskopowe torfu wykonano dwiema metodami, a mianowicie: torfowiska z miejscowości Ostatni Grosz, Konopiska (profile Nr I i II), Solarnia oraz Zendek zostały zbadane metodą von Posta (próbki torfu były gotowane w 10% roztworze ługu potasowego), natomiast profil Nr III z Konopisk opracowano metodą acetolizy (Erdtmann, 1943).

Liczono po 200 ziarn pyłku w poziomie, wyłączając leszczynę i pyłek nie drzew (NAP). Te ostatnie zostały podane w wykresie w liczbach procentowych w stosunku do sumy pyłku drzew, zaś w tabelach tylko w liczbach bezwzględnych.

Próbki do analiz były pobrane świdrem torfowym. Jedynie próbki z Konopisk z profilu Nr I i II wzięte były wprost z wykopów. Z Konopisk i Ostatniego Grosza próbki do analiz mikroskopowych były pobrane w odstępach co 5 cm, natomiast z Solarni i miejscowości Zendek co 8 cm. Materiał do badań makroskopowych pobrano tylko z wykopów.

3. OPIS TORFOWISK

a. Torfowisko w Konopiskach

Rozległe to torfowisko typu niskiego o obszarze ok. 3 km² rozciąga się na północ od miejscowości Konopiska pomiędzy wsiami Wygodą i Małe Konopiska oraz lasem należącym do Aleksandrii I. Zalega ono w wielkim nieckowatym zagłębieniu terenowym o głębokości ok. 2 m. Torf leży tu na piaskach o ziarnach różnej wielkości (P r e m i k J. 1931), które w stropie są bardziej ilaste, następnie przechodzą w cieką warstwę szarego iłu. Pod piaskami leżą iły rudonośne.

Torfowisko w Konopiskach jest całkowicie niemal wyeksploatowane, z wyjątkiem paru małych nie naruszonych płatów, na których były układane kostki torfu. Na płatach tych wykonano trzy wiercenia, w linii przechodzącej z płu.-wsch. od prażaków w Dźbowie na pld.-zach. do miejscowości Małe Konopiska. Odległość między punktami poszczególnych wierceń wynosiła ok. 300 m.

Po przeprowadzeniu analiz okazało się, że wszystkie trzy profile są do siebie bardzo podobne, sporządzono przeto z nich jeden wykres średni i ten będzie podstawą dalszych rozważań. Tabele liczbowe występowania pyłku podano odrębnie dla wszystkich trzech profili.

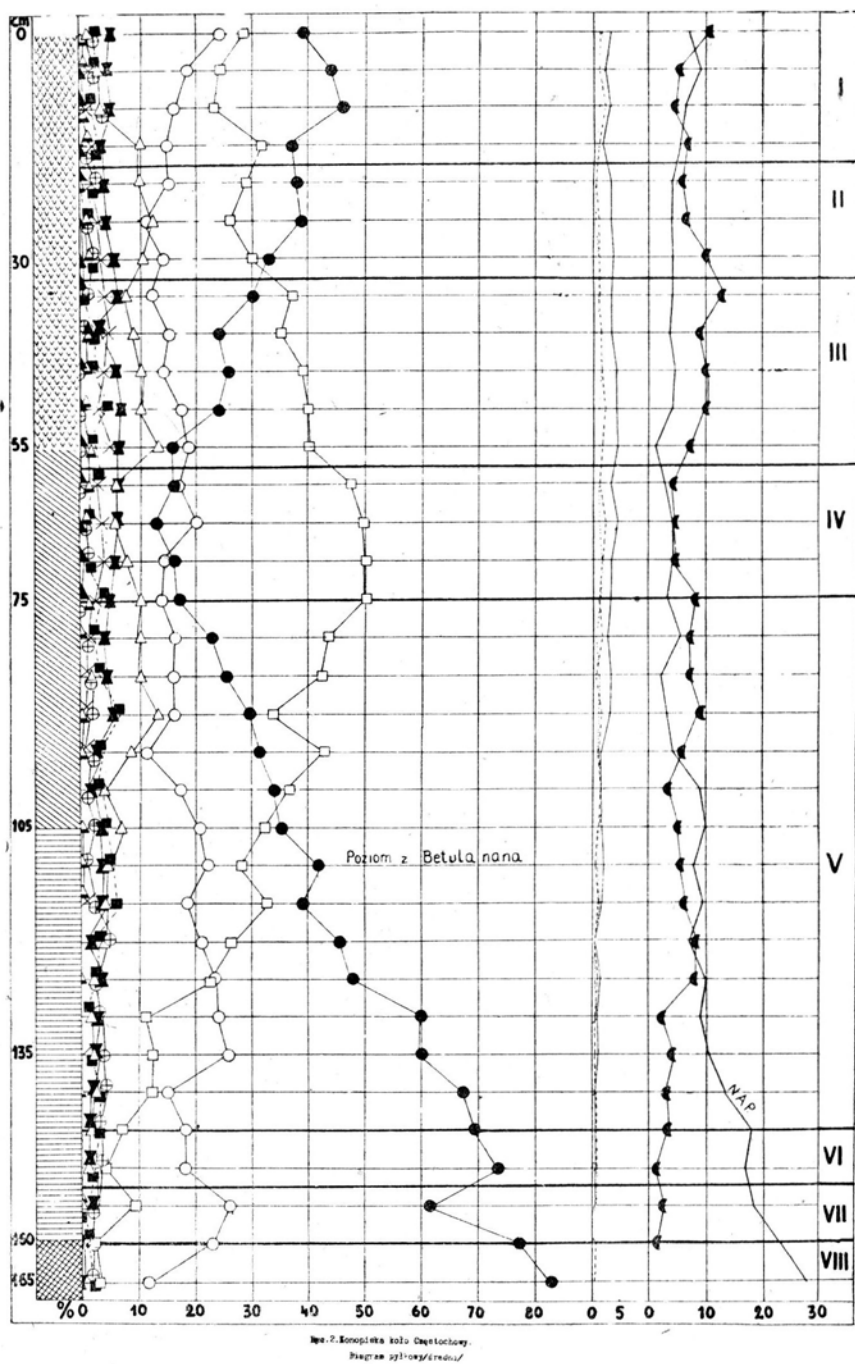
Układ warstw w profilu Nr I i II przedstawia się następująco:

Profil Nr I.

- 0 — 60 cm Torf leśny, jasny z licznymi szczątkami drewn i korzeni. Stwierdzono makroskopowe szczątki: świerka (*Picea excelsa* Lk.), drewno, szpilki, szyszki, łuski nasienne i nasiona — jodły (*Abies alba* Mill.) szpilki, łuski nasienne i nasiona — orzeszek graba (*Carpinus betulus* L.) — nasiona *Galium* sp. Z mchów *Thuidium tamariscifolium* Lindl.
- 60 — 110 cm Torf leśny ciemny, silnie rozłożony z drewnem i orzeszkami olszyny (*Alnus glutinosa* Gaertn.).
- 110 — 160 cm Torf turzycowo-mszysty, silnie sprasowany. Znalezione tu: orzeszki *Carex* sp. (prawdopodobnie dwa gatunki) — nasiona *Menyanthes trifoliata* L. — kawałki korzeni olszy (*Alnus*). Z mchów masowo *Calliergon sarmmentosum* Kindb. Na tej warstwie leży cieniutka warstewka z liśćmi i gałązkami brzozy karłowatej (*Betula nana* L.).
- 160 — 165cm Szary il z korzeniami olszy (*Alnus*).

Profil Nr II.

- 0 — 50 cm Torf leśny, jasny, mało rozłożony z dużą ilością spalonych drewn. Znalezione tu: drewno i szpilki świerka (*Picea excelsa* Lk.) oraz kilka szpilek jodły (*Abies alba* Mill.)
- 50 — 100 cm Torf leśny, ciemny, bardziej rozłożony z dużą ilością drewn olszy (*Alnus*), szczególnie w dolnej części warstwy.
- 100 — 150 cm Torf turzycowo-mszysty, silnie sprasowany. Znalezione tu: orzeszki *Carex* sp. — nasiona *Menyanthes trifoliata* L. — korzenie olszy

Ryc. 2.

Patrz objaśnienie na str. 509.

(*Alnus*). Z mchów występuje masowo *Calliergon sarmentosum* Kindb. Na tej warstwie leży warstewka z brzozą karłowatą (*Betula nana* L.), z której zebrano 12 całych liści, kilka łusek i nasion.

150 — 155 cm Szary ił z kawałkami korzeni olszy (*Alnus*).

b. Torfowisko na Ostatnim Groszu.

Niewielkie to torfowisko niskie, położone jest w nieckowato-owalnym zagłębieniu, w odległości 3 km na południe od śródmieścia Częstochowy. Na torfowisku tym Karo w r. 1881 znalazł wrzosiec (*Erica tetralix* L.). Jest ono obecnie zupełnie wyeksploatowane i osuszone.

Profil:

- 0 — 60 cm Torf leśny, jasny, z dużą ilością drewnien.
- 60 — 120 cm Torf czarny, leśny, dobrze rozłożony, lekko piaszczysty.
- 120 — 180 cm Torf turzyczowo-mszysty, sprasowany.
- 180 — 185 cm Szary ił.

c. Torfowisko w Solarni koło Woźnik.

Torfowisko niskie znajdujące się na pld.-zach. od Woźnik.

Profil:

- 0 — 30 cm Torf leśny, czarny.
- 30 — 110 cm Torf leśny, ciemno-brązowy, dobrze rozłożony z dużą ilością drewnien olszy (*Alnus*).
- 110 — 190 cm Torf mszysto-brunatny.
- 190 — 200 cm Szary ił.

d. Torfowisko w Zendku koło Tarnowskich Gór.

Torfowisko wysokie położone na pln.-wsch. od Tarnowskich Gór nad rzeką Brynicą.

Profil:

- 0 — 70 cm Torf wysoki ze *Sphagnum*, słabo rozłożony.
- 70 — 180 cm Torf wysoki silniej rozłożony, z dużą ilością drewnien olszy (*Alnus*).

Objaśnienie do rys. na str. 508.

Ryc. 2. Konopiska koło Częstochowy. Diagram pyłkowy (średni).

Objaśnienie znaków do diagramu.

	Torf leśny słabo rozłożony		Salix
	Torf leśny silniej rozłożony		Betula
	Torf turzyczowo-mszysty		Pinus
	Torf wysoki słabo rozłożony		Alnus
	Torf wysoki silniej rozłożony		Quercetum mixtum
	Szary ił		Ulmus
	Piasek		Tilia
			Quercus
			Fagus
			Abies
			Carpinus
			Picea
			Corylus
			Athyrium sp.
			NAP

4. FAZY ROZWOJU LASÓW I CZAS POWSTANIA TORFOWISK

W diagramach pyłkowych wszystkich czterech omawianych tu torfowisk (por. Tab. II—V i ryc. 2) można stwierdzić nie tylko podobne następstwo ale i podobny skład jakościowy i ilościowy pyłku drzew. Różnice pomiędzy nimi trzeba położyć częściowo na karb stosowanej metody, częściowo zaś tłumaczyć można charakterem gleb otaczających poszczególne torfowiska. Podczas gdy w spektrach pyłkowych torfowisk w Konopiskach i na Ostatnim Groszu, położonych w pobliżu wychodni wapieni jurajskich, występuje w większych ilościach pyłek buka (*Fagus*), to w Solarni buka nie ma zupełnie.

We wszystkich torfowiskach można, idąc za T. Nilssonem (1935), odróżnić o s i e m wyraźnych faz, charakteryzujących się podobnymi spektrami pyłkowymi odpowiadających im kompleksów torfu. Te fazy pyłkowe odpowiadają w grubym zarysie pojawom względnie rozprzestrzenianiu się poszczególnych rodzajów i gatunków drzew, jednakże są tylko względną wskazówką ich rzeczywistych i ilościowych stosunków w danej fazie. O tym należy pamiętać przy interpretacji diagramów pyłkowych, które scharakteryzowane są niżej według procentowego stosunku pyłku poszczególnych rodzajów drzew, nie zaś według rzeczywistych stosunków ich ilościowego występowania w lesie. Z tym zastrzeżeniem można stwierdzone w naszych torfowiskach fazy zmian deszczu pyłkowego, a tym samym w przybliżeniu fazy sukcesji lasu, scharakteryzować krótko w następujący sposób (od dołu ku górze).

VIII. Faza panowania lasów sosnowo-brzozowych z domieszką składników ciepłolubnego lasu mieszanego. Obok pyłku rodzaju *Pinus* do 85% i *Betula* do 28%, które są rodzajami dominującymi, zjawia się tu już olsza, lipa i dąb; z drzew zaś szpilkowych świerk w ilości do 3%.

VII. Faza stałego zwiększania się składników ciepłolubnych lasu mieszanego a szczególnie olszy, która niekiedy panuje nad sosną (na Ostatnim Groszu osiąga 36%, w Zendku 34%).

VI. Faza przejściowa, gdzie pyłek sosny osiąga swoje drugie maksimum (do 79%), zwiększa się ilość olszy a brzoza osiąga tutaj jedną ze swoich maksymalnych wartości (22%). Udział składników ciepłolubnych, takich jak lipa i dąb, wzrasta.

V. Faza panowania lasów olszowych i mieszanych. Sosna spada do wartości minimalnej. Ilość pyłku tego rodzaju waha się od 10—30%. Panująca jest olsza (*Alnus*), która w Zendku osiąga 76%. Świerk występuje jako domieszka lasu olszowego. Krzywa lasu mieszanego ma tu najwyższe wartości dochodzące do 12,5%. Zjawia się po raz pierwszy pyłek buka i jodły.

IV. Faza dalszego panowania lasów olszowych. Krzywa olszy w dalszym ciągu osiąga wysokie procenty, szczególnie na Ostatnim Groszu (58,5%). Krzywa lasu mieszanego spada. Ilość pyłku sosny powoli wzrasta. Zaznacza się wzrost ilości brzozy. Jedynie tylko w Solarni brzoza ma wartości nie przekraczające 2,5%, pyłek zaś sosny występuje w większej ilości aniżeli w innych torfowiskach, osiągając 45%. Ilość brzozy jest prawdopodobnie uzależniona od warunków lokalnych, las sosnowy był być może bardziej zwarty.

III. Faza rozprzestrzeniania się lasów bukowo-jodłowych. Pyłek tych drzew zjawia się w wyższych procentach, jodła do 6%, buk zaś do 5%. Krzywa olszy jest jeszcze stale wysoka (54%). Krzywa sosny wzrasta. Brzoza w Zendku osiąga wyjątkowo wysokie wartości dochodzące do 70%. Małe wymagania życiowe brzozy pozwalają rozprzestrzenić się jej tam, gdzie inne drzewo nie znajduje warunków bytu.

II. Faza dalszego rozwoju lasów bukowo-jodłowych i sosnowych. Buk i jodła osiągają miejscami wyższe procenty np. w Zendku jodła 12%, buk 10%. Jednak las ten nie jest drzewostanem panującym. Krzywe sosny i brzozy rosną nadal, krzywe zaś olszy i świerka maleją.

I. Faza ponownego panowania sosny. Pyłek tego rodzaju drzewa osiąga tutaj trzecie maksimum (74%). Krzywa lasu mieszanego jest dość wysoka (6%). Rozprzestrzenianie się sosny spowodowane jest działalnością człowieka.

Ogólny zarys rozwoju lasów na obszarze zbadanych torfowisk był w przybliżeniu następujący: w postglacjalnym lesie sosnowo-brzozowym zjawily się najpierw składniki ciepłolubne lasu mieszanego, takie jak dąb, lipa i olsza z niewielką ilością leszczyny (*Corylus*) w podszyciu. Procenty leszczyny są bardzo niskie w porównaniu do diagramów torfowisk Europy zachodniej i północnej (Firbas Fr., 1949, Nilsson T., 1935), jak również w zestawieniu z naszymi torfowiskami pomorskimi z tego okresu (Thomschewski M., 1933, Paszewski A., 1928, Ołtuszewski W., 1948). Z drzew szpilkowych zjawiał się świerk, zaś olsza zaczęła zajmować miejsca podmokłe.

Następnie rozpoczął się rozwój lasów liściastych, szczególnie lasów olszowych; brzoza występuje jako stały składnik lasów sosnowych, zajmując prawdopodobnie miejsca bardziej piaszczyste, jej ilość uzależniona jest od lokalnych warunków.

Z kolei nastąpił maksymalny rozwój lasów olszowych, a wraz ze zwilgotnieniem klimatu zjawily się buk i jodła, które to drzewa nie tworzyły jednak większych kompleksów leśnych na badanym obszarze.

W dalszym rozwoju udział sosny i brzozy wzrasta, elementy zaś mieszanego lasu odgrywają rolę podrzędną. W ogólnym rozwoju lasy upodobią się do współczesnych w tej części Polski.

Torflowiska opisane wyżej zaczęły się tworzyć w postglacjale na przejściu z fazy VIII w VII skali T. Nilssona (1935) co odpowiada według T. Grossa (1937) przejściu fazy IV w V-tą, zaś według F. Firsba (1949) fazie V, tzn. okresowi jeziora Ancylusowego. Tylko torfowisko w Solarni jest nieco starsze i jego powstanie można odnieść do początku fazy VIII z uwagi na dość wysoki procent wierzby oraz znaczne ilości pyłku drzew ciepłolubnych.

Idąc za T. Nilssonem (1935) czas powstania naszych torfowisk przyjąć można na około 7000 lat przed Chr.

5. ZAGADNIENIE WIEKU SZCZĄTKÓW BRZOZY KARŁOWATEJ (*BETULA NANA* L.) ZNALEZIONYCH W TORFIE W KONOPISKACH

W Polsce brzoza karłowata rośnie dziś jedynie na trzech stanowiskach jako relikt glacialny. Jednym z nich jest torfowisko wysokie w Liniach k. Torunia (Wodziczko A., 1926), na dwóch zaś innych rośnie w Sudetach. (Schube Th., 1904). Szczątki kopalne tej brzozy znane są u nas z całego szeregu stanowisk tzw. flor dryasowych.

W roku 1931 znalazł Premik w stropie torfu dolnego torfowiska w Konopiskach liczne listki i gałązki brzozy karłowatej i na tej podstawie wysnuł przypuszczenie (1931, 1934), że torf z *Betula nana* L. jest wieku zlodowacenia bałtyckiego (Varsovien II), leżące zaś poniżej poziomy torfu są utworem interglacialnym (Mazovien II). Bezkrtycznie za Premikiem poszedł B. Halicki (1950), który poziom z *Betula nana* L. w Konopiskach zaliczył do starszego stadiału ostatniego zlodowacenia, dolne zaś warstwy torfu związał stratygraficznie z ostatnim interglaciałem.

Przytoczone w tej pracy wyniki analizy pyłkowej prostują ten pogląd, ponieważ bezspornie dowodzą, że torfowisko w Konopiskach jest w całej swej miąższości utworem holoceniowym. Znalezione tu szczątki brzozy karłowatej reprezentują kopalne stanowisko reliktu glacialnego w utworze holoceniowym.

Warstewka torfu ze szczątkami brzozy karłowatej została znaleziona na głębokości 110 cm od powierzchni. Poniżej stwierdzono w torfie liczne nasiona bobrka trójlistnego (*Menyanthes trifoliata* L.), orzeszki turzyc (*Carex* sp.) i duże ilości mchu *Calliergon sarmentosum* Kindb. Tak *Menyanthes* jak i *Calliergon* zajmują miejsca podmokłe. Liście brzozy karłowatej znikają zupełnie w poziomach od 110—165 cm. Wymienione wyżej rośliny pozwalają na przypuszczenie, że w fazie początkowej rozwoju torfowiska, ze względu na nie ustalony i bagienny jego charakter, nie było warunków do osiedlania się brzozy karłowatej. Rosła ona wtedy zapewne jedynie na brzegu rozległego bagniska i dlatego jej szczątków nie znajdujemy w spągowych częściach torfu.

Z poziomów 110—165 cm wykonano pomiary wielkości ziarn pyłku należących do rodzaju *Betula*. Okazało się, że pewien procent pomierzonego pyłku waha się w granicach wielkości pyłku współczesnego brzozy karłowatej (Tab. 1). J. S z a f e r o w a (1928) dla pyłku współczesnej brzozy karłowatej podaje wymiary 18,84—21,5 μ , dla kopalnej zaś, pochodzącej z utworów glacialnych 18,6—20 μ . A. P a s z e w s k i (1928) podaje wymiary dla pyłku tej brzozy 18,6—20 μ .

TABLICA 1

Głębokość w cm	Ilość zmierzonych pyłków	Wielkość w μ								
		18,75	20	21,25	22,5	23,75	25	26,25	27,5	28,7
110—165	200	1	32	7	45	4	62	10	37	2

Brzoza karłowata (*Betula nana* L.) na torfowisku w Konopiskach wyginęła prawdopodobnie w fazie V, kiedy to las olszowy opanował nie tylko brzegi, ale wszedł również i na samo torfowisko, jak tego dowodzą licznie stwierdzone w torfie korzenie tego drzewa. Krzew ten jako nie znoszący ocienienia ustąpił zapewne po inwazji olszy na torfowisko.

STRESZCZENIE

W pracy omawiane są wyniki badań metodą analizy pyłkowej czterech torfowisk holocenów znajdujących się na obszarze górnej Warty oraz w okolicy Tarnowskich Gór. Dwa z tych torfowisk a. m. Konopiska i Ostatni Grosz opracował autor w latach 1939 i 1950, natomiast torfowiska z Woźnik i miejscowości Zendek koło Tarnowskich Gór opracował zmarły dr B. J a r o ń w latach 1936 i 1937. Szczegółne znaczenie posiada opracowanie torfowiska z Konopisk, którego interpretacja stratygraficzna była dotychczas niejasna, z uwagi na znalezione w nim kopalne szczątki *Betula nana* L. (P r e m i k J., 1931).

Autor opisuje szczegółowo fazy rozwoju lasów na tym terytorium posługując się podziałem T. N i l s s o n a (1935) oraz określa czas powstania zbadanych torfowisk, który przypada na przejście z fazy VIII do VII. Tylko torfowisko z Solarni jest nieco starsze, gdyż powstało już na początku fazy VIII.

W końcowym rozdziale omówiony jest dokładnie poziom torfu ze szczątkami *Betula nana* L. (liście, łuski nasienne i nasiona), które okazały się kopalnym stanowiskiem reliktu glacialnego na torfowisku holocenowym.

Z Instytutu Botanicznego U. J. w Krakowie.

SUMMARY

The author presents the results of his investigations by means of pollen analysis of four Holocene peat-bogs situated in the Warta basin near Częstochowa. T a g e Nilsson's schema (1935) of the zonation of pollen diagrams is used and the age of peat-bogs and the forest history of the area are discussed in detail.

The fossil leaves of *Betula nana* described by Premik J. (1931) from the peat -bog at Konopiska are according to the author subfossil and of Holocene age. Relicts in similar stratigraphical position are known from some more localities in Poland and other European countries.

LITERATURA

- Bremówna M. i Sobolewska M., 1934. Podyluwialna historia lasów Puszczy Augustowskiej na podstawie analizy pyłkowej torfowisk. Las Polski. Warszawa.
- Dąbkowska I., 1935. O torfowiskach Ziemi Dobrzyńskiej. Spraw. Kom. Fizjogr. Pol. Ak. Um. T. LXVIII.
- Erdtman G., 1943. An Introduction to Pollen Analysis. Waltham, Mass. U. S. A.
- Firbas Fr., 1949. Waldgeschichte Mitteleuropas. Erster Band. Allgemeine Waldgeschichte. Jena.
- Gross H., 1937. Pollenanalytische Alterbestimmung einer ostpreussischen Lyngbyhacke und das absolute Alter der Lyngbykultur. Mannus. Zeitschrift für Deutsche Vorgeschichte. Bd. 29 h. 1. Leipzig.
- Gross H., 1937. Der erste sichere Fund eines paleolithischen Gerats in Ostpreussen. Mannus. Zeit. für Deutsch. Vorgesch. Bd. 29. h. 1. Leipzig.
- Halicki B., 1950. Z zagadnień stratygrafii plejstocenu na Niżu Europejskim. Act. Geolog. Pol. Vol. I. Warszawa.
- Jentys - Szaferowa J., 1928. Budowa błon pyłków leszczyny, woskownicy i europejskich brzoź i rozpoznanie ich w stanie kopalnym. Bull. de Ac. Pol. des Scien. Kraków.
- Kulczyński St., 1930. Stratygrafia torfowisk Polesia. Prace Biura Melioracji Polesia T. I. Z. 2. Brześć n/B.
- Nilsson T., 1935. Die Pollenanalytische Zonengliederung der spät. und postglazialen Bildung Schonens. Stockholm.
- Ołtuszewski W., 1948. Polodowcowa historia lasów południowo-zachodniej Wielkopolski w świetle analizy pyłkowej. Poz. Tow. Przyj. Nauk. Z. 7. T. W. Poznań.
- Ołtuszewski W., 1948. Badania pyłkowe nad torfowiskami Dolnej Łaby. Bad. Fizjogr. Pol. Zach. Nr 1. Poznań.
- Paszewski A., 1928. Pollenanalytische Untersuchung einiger Moore in Nordwest Polen (Vorläufige Mitteilung). Act. Soc. Bot. Pol. Vol. V. Nr 4. Warszawa.
- Paszewski A., 1934. Uwagi o historii lasów na Pomorzu w świetle analizy pyłkowej. Act. Soc. Bot. Pol. Vol. XI. Suppl. Warszawa.
- Premik J., 1931. Tymczasowa notatka o postglacyjalno-dyluwialnym torfowisku w Konopiskach (SW od Częstochowy). Roczn. Pol. Tow. Geol. T. VII. Kraków.

T A B L I C A I I

Konopiska. Tabela średnich wartości udziału pyłku roślin drzewiastych i zielnych (NAP) oraz spor paproci. Obliczenia z trzech profiliów.

Głębokość w cm	Nr próbki	Warstwy	Pinus	Betula	Salix	Picea	Alnus	Quercus	Tilia cord.	Tilia platyph.	Ulmus	Quercetum mixtum	Carpinus	Abies	Fagus	Corylus	Frekwencja na 1 cm²	Ericaceae	Sphagnum zarodniki	Polypodiaceae	Athyrium	Lycopodiaceae	Cyperaceae	Gramineae	Menyanthes	Chenopodiaceae	Caryophyllaceae	Compositae	Pyłki nieoznaczone	Nie drzewa w %	Athyrium w %	T. Nilsson (1935)		
			L i c z b y p r o c e n t o w e															L i c z b y b e z w z g l ę d n e														Liczby procentowe		
0	1	Torf leśny, jasny, słabo rozłożony	39,5	24	1	1	28,5	3	1	—	1,5	5,5	0,5	—	—	2	101	1	2	—	24	—	11	3	—	—	—	1	—	7	10,5	I		
5	2		43,5	18	2,5	3	24	2,5	1	—	2,5	6	1	1,5	0,5	2	69	7	23	7	16	3	2	6	—	1	—	1	2	9	7			
10	3		44,5	16	4,5	3,5	23	3	2	—	1	6	1	1	0,5	1,5	88	3	22	1	10	3	5	8	—	—	—	—	2	6,5	4,5			
15	4		37	14,5	1	10	31	1,5	1	—	0,5	3	1	2	0,5	3	61	3	20	2	14	1	5	2	—	—	—	2	4	5,5	6,5			
20	5	Torf leśny, jasny, słabo rozłożony	38	15	1	10	29	3	0,5	—	0,5	4	0,5	2	0,5	2	57	5	6	1	12	2	1	3	—	—	—	—	6	4	5,5	II		
25	6		39,5	11	1,5	12	26	3	1	—	0,5	4,5	2	3	0,5	1	61	5	11	—	14	1	1	3	—	—	—	—	6	4	6,5			
30	7		33	14	1,5	10,5	30	3,5	1	—	1	5,5	1,5	3,5	0,5	2	46	4	66	—	23	6	2	2	—	1	—	—	4	4	10			
35	8		30,5	12,5	1	8	37,5	3	1	—	1	5	1	4	0,5	1	57	3	48	1	29	3	2	4	—	—	—	—	7	4	12,5			
40	9	Torf leśny, ciemny, silniej rozłożony	24,5	15	0,5	9	35	3	1,5	—	0,5	5	1	5	1	2	63	5	9	—	20	1	—	1	—	—	—	1	7	3,5	9	III		
45	10		25	14	0,5	10	38	4	1,5	—	1,5	7	1	4	0,5	3	81	3	9	—	23	1	2	3	—	1	—	1	6	4,5	10			
50	11		21	17	0,5	10	40	4	2	—	1	7	1	3	0,5	4	75	3	4	—	23	1	2	1	—	1	—	1	6	4	10			
55	12		15	18,5	0,5	13	40	4	1,5	—	1	6,5	1	5	0,5	2,5	61	1	3	—	15	1	—	1	—	—	—	—	2	1	7			
60	13	Torf leśny, ciemny, silniej rozłożony	16,5	16,5	0,5	9	47,5	3	1	0,5	1	5,5	1	3	0,5	3	76	1	11	—	9	1	1	2	—	1	—	—	2	2,5	4	IV		
65	14		12,5	20	1	5	49,5	4	2	—	1	7	1	3,5	0,5	2	106	3	12	1	9	1	2	2	—	—	—	1	5	4	4			
70	15		16,5	14	1	8	50	3	1,5	—	1,5	6	0,5	4	—	3	96	2	12	1	10	1	1	3	—	—	—	—	6	4	4			
75	16		16,5	14	0,5	10	50	3	1	—	1	5	1	2,5	0,5	4,5	148	1	15	—	19	3	3	2	—	—	1	—	4	3	8			
80	17	Torf leśny, ciemny, silniej rozłożony	23	16	1	10	43,5	2,5	1,5	—	0,5	4,5	0,5	1,5	—	2	130	2	16	1	16	2	4	4	—	1	—	—	7	5,5	7	V		
85	18		25,5	15	1,5	10	42	3	0,5	—	1	4,5	1	0,5	—	3	145	1	4	—	15	1	1	2	—	—	—	—	4	2	7			
90	19		29,5	16	1	13,5	33,5	3	1,5	—	1	5,5	0,5	0,5	—	6	166	1	6	—	16	—	1	5	—	—	—	—	4	3	7,5			
95	20		30	11	3	9	42,5	1,5	1	—	1	3,5	0,5	0,5	—	3,5	171	1	5	—	10	1	3	2	—	—	1	1	2	4	5			
100	21	Torf turzycowo-mszysty	36,5	17	1	4	36,5	1,5	1,5	—	2	5	—	—	—	5	230	1	3	—	6	1	5	3	—	—	—	1	3	9	3	VI		
105	22		35	20	2	7	32	1,5	1	—	1	3,5	0,5	—	—	4	174	3	14	1	11	—	17	4	—	1	1	1	4	10	5			
110	23		42	22	1,5	4,5	25	2	0,5	—	1	3,5	0,5	—	—	4	152	2	13	1	12	1	9	4	—	—	—	1	6	8	5,5			
115	24		39	18,5	2	4	32,5	1,5	1	—	1	3,5	0,5	0,5	—	6	193	7	20	—	14	1	7	3	3	—	—	1	6	9,5	6			
120	25	Szary	45,5	20	3	4	26	0,5	0,5	—	0,5	1,5	—	—	—	3,5	162	2	27	1	17	—	12	3	1	1	—	—	1	7	7,5	VII		
125	26		48	21,5	2	2	23	1,5	1	—	0,5	3	0,5	—	—	2,5	124	3	12	2	18	—	10	6	2	1	—	—	5	10	8			
130	27		60	24	2,5	1	10	1	0,5	0,5	0,5	2,5	—	—	—	1,5	98	1	26	—	4	—	14	4	1	—	—	—	—	9	2			
135	28		60	21	3	2	12	1	0,5	—	—	1,5	—	0,5	—	2	94	3	19	—	8	1	22	7	1	1	—	—	4	10,5	4			
140	29	Szary	67,5	15	2,5	2,5	10,5	0,5	0,5	—	0,5	1,5	0,5	—	—	2	57	1	14	1	6	—	18	9	3	—	—	1	2	13,5	3	VIII		
145	30		69,5	18	3	1,5	7	0,5	0,5	—	—	1	—	—	—	2	83	2	9	—	6	—	31	9	2	1	—	2	5	18	3			
150	31		73,5	17	3	1	4	0,5	0,5	—	0,5	1,5	—	—	—	1	43	1	30	—	1	—	29	7	3	1	—	1	4	17	1			
155	32		61,5	26	2,5	0,5	8	0,5	—	—	0,5	1	0,5	—	—	0,5	60	2	44	1	4	—	29	12	1	1	—	1	3	18,5	2			
160	33	Szary	72,5	23	2	—	2	—	0,5	—	—	0,5	—	—	—	1	59	3	50	—	2	—	43	11	1	—	—	1	—	23	1	VIII		
165	34		83	11,5	2	—	3	—	0,5	—	—	0,5	—	—	—	2	66	6	43	—	—	—	53	15	—	—	—	—	—	28	—			

T A B L I C A III

Ostatni Grosz. Tabela udziału pyłku roślin drzewiastych i zielnych (NAP) oraz spor paproci.

Głębokość w cm	Nr próbki	Warstwy	Pinus	Betula	Salix	Picea	Alnus	Quercus	Tilia cord.	Tilia platyph.	Ulmus	Quercetum mixtum	Carpinus	Abies	Fagus	Corylus	Frekwencja na 1 cm²	Ericaceae	Sphagnum — zarodniki	Polypodiaceae	Athyrium	Lycopodiaceae	Cyperaceae	Gramineae	Menyanthes	Chenopodiaceae	Caryophyllaceae	Compositae	Pyłki nieoznaczone	Nie drzewa w %	Athyrium w %	T. Nilsson (1935)		
			L i c z b y p r o c e n t o w e															L i c z b y b e z w z g l e d n e														Liczby procentowe		
0	1	Torf leśny, jasny, słabo rozłożony	30	23,5	1,5	4	34,5	1,5	3,5	—	—	5	1	0,5	—	0,5	83	3	10	—	15	—	3	1	—	—	—	—	1	4	4	7	I	
5	2		72	10,5	2	1	11,5	2,5	—	—	—	2,5	0,5	—	—	—	32	9	25	—	3	—	5	3	—	—	—	—	—	1	8	2		
10	3		72,5	10,5	1,5	2,5	9	1,5	—	—	—	1,5	—	2	0,5	—	111	5	28	—	—	1	1	3	—	—	—	—	—	2	4	—		
15	4		51,5	18	3	4	14	1,5	—	—	—	1,5	3,5	3,5	1	0,5	77	7	29	—	11	1	—	—	—	—	—	—	1	1	4	5		
20	5	Torf leśny, jasny, słabo rozłożony	23,5	24,5	1	5	36	1	0,5	—	0,5	2	3	4	1	1	91	1	3	2	8	—	2	1	—	1	—	—	—	3	3	4	II	
25	6		23,5	29	1	4	36,5	2,5	0,5	—	0,5	3,5	1,5	0,5	0,5	0,5	125	3	4	—	13	5	—	2	—	—	—	—	—	1	4	6		
30	7		20	30,5	0,5	2,5	41,5	0,5	—	—	0,5	1	1,5	2,5	—	1	166	2	9	—	16	—	—	2	—	—	—	—	—	1	1,5	7,5		
35	8		16	24	1,5	2,5	49	1	—	—	—	1	2	3,5	0,5	1,5	91	5	6	—	32	—	1	—	—	—	—	—	1	2	3	14		
40	9	Torf leśny, jasny, słabo rozłożony	13	24,5	2	5	48,5	1,5	1	—	—	2,5	1,5	3	—	1,5	125	2	2	1	19	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	8,5	III	
45	10		12	19,5	0,5	6	54	2	2,5	—	—	4,5	2,5	1	—	0,5	250	1	3	—	11	—	1	3	—	1	—	—	—	3	2	5		
50	11		20	25	—	3,5	45	1,5	0,5	0,5	—	2,5	0,5	3,5	—	0,5	91	3	7	—	30	—	—	1	—	1	1	—	—	3	2	13		
55	12		19	28,5	1	5	37,5	2,5	1,5	—	—	4	2,5	2,5	—	—	125	3	4	1	23	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2	10		
60	13	Torf leśny, czarny, silniej rozłożony	19	18	1,5	6	47	4	1	—	—	5	1,5	2	—	1,5	111	2	6	2	11	1	—	1	—	—	—	—	1	—	2	5	IV	
65	14		18	12,5	0,5	5	58,5	2	1	—	1,5	4,5	1	—	—	1,5	100	3	10	—	26	—	—	1	—	—	—	—	1	4	2,5	11,5		
70	15		8,5	16,5	2	3,5	56,5	4	7	—	1,5	12,5	—	—	0,5	—	111	5	8	—	20	3	4	4	—	—	—	—	—	3	6	9		
75	16		20	17	—	14,5	38,5	5	2,5	—	2,5	10	—	—	—	0,5	38	3	5	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1,5	9		
80	17	Torf leśny, czarny, silniej rozłożony	17	20,5	0,5	7,5	47	5,5	1,5	—	—	7	0,5	—	—	3	66	2	2	1	16	—	1	1	—	—	—	—	—	3	1,5	7	V	
85	18		12	19	0,5	5	53,5	5	3	—	2	10	—	—	—	2	333	2	1	—	21	—	—	1	—	—	—	—	—	2	1,5	9,5		
90	19		10	20	—	6,5	59	1,5	2	—	1	4,5	—	—	—	4	333	4	2	1	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	11,5		
95	20		12,5	22,5	1,5	12	45,5	3	1,5	—	1,5	6	—	—	—	2	333	3	2	—	26	—	2	3	—	—	1	—	—	5	4	11		
100	21	Torf leśny, czarny, silniej rozłożony	9,5	19	—	3,5	62	1	1	—	4	6	—	—	—	2	333	1	3	1	12	—	—	—	—	—	—	—	1	—	0,5	5,5	V	
105	22		18	15,5	1	10,5	51,5	1,5	1,5	—	0,5	3,5	—	—	—	1,5	200	—	2	—	20	—	—	1	—	—	—	—	—	3	0,5	9		
110	23		18	22	0,5	6	50,5	1,5	1	—	0,5	3	—	—	—	2,5	333	2	1	—	19	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1,5	8,5		
115	24		16	15,5	—	3	59	1,5	3	—	2	6,5	—	—	—	9	166	—	5	—	24	—	4	2	—	—	—	—	—	4	3	10		
120	25	Torf turzycowo-mszysty	46,5	15,5	1,5	1	31,5	1	1,5	—	1,5	4	—	—	—	5	333	—	14	—	14	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	6	VI	
125	26		53	26	2	1	17	0,5	—	—	0,5	1	—	—	—	2	200	1	25	—	10	—	13	5	—	—	—	—	—	—	8,5	5		
130	27		36,5	24,5	1	4	30	1	2,5	—	0,5	4	—	—	—	3,5	125	6	20	1	11	—	11	2	—	—	—	—	—	2	8,5	5		
135	28		58	27,5	0,5	1	11,5	—	0,5	—	1	1,5	—	—	—	1	71	1	38	—	5	—	11	1	—	1	1	—	—	4	7	5		
140	29	Torf turzycowo-mszysty	78,5	15,5	3	—	2	0,5	0,5	—	—	1	—	—	—	—	111	—	13	—	2	—	41	2	—	—	1	—	—	—	—	18	1	VI
145	30		70,5	22	3	0,5	2	1,5	—	—	0,5	2	—	—	—	—	71	—	141	—	2	—	60	—	—	—	—	—	—	1	23	1		
150	31		71	17	3,5	0,5	7,5	—	—	—	—	—	0,5	—	—	1	50	2	30	—	2	—	36	1	—	—	—	—	—	5	16	1		
155	32		38	16	1,5	3,5	36,5	2	2	—	0,5	4,5	—	—	—	7,5	166	2	6	—	14	—	6	—	—	—	—	—	—	1	3,5	6		
160	33	Torf turzycowo-mszysty	48,5	13,5	1,5	6	26,5	1	1,5	—	—	2,5	0,5	1	—	2	111	4	8	—	2	—	26	2	—	1	1	—	2	14	1	VII		
165	34		62,5	12,5	2	1	17,5	1	2	—	1	4	—	0,5	—	1	62	—	4	—	9	—	85	1	—	—	—	—	—	6	29,5		4	
170	35		71	10,5	3,5	0,5	13,5	0,5	0,5	—	—	1	—	—	—	2	50	1	2	—	5	—	35	3	1	—	—	—	—	2	18		2,5	
175	36		66	11,5	2	2	15,5	1	—	—	1,5	2,5	0,5	—	—	2	38	1	6	—	3	—	33	4	—	—	—	—	—	—	16		1,5	
180	37	Szary il	64	15	2,5	2	15,5	—	0,5	—	0,5	1	—	—	—	1	29	4	5	—	5	—	26	7	1	—	—	—	—	8	16	2,5	VII	
185	38		35	20	2	2	36	1,5	0,5	—	2	4	0,5	0,5	—	1	62	2	5	—	10	—	13	3	—	—	—	—	—	2	8	5		

- Premik J., 1934. Budowa i dzieje geologiczne okolic Częstochowy. Ziemia Częstochowska T. I. Częstochowa.
- Schube Th., 1904. Flora von Schlesien. Breslau.
- Szafer Wł., 1931. The historical development of the geogr. area of the spruce (*Picea excelsa*) in Poland. Przegl. Geogr. T. XI. Warszawa.
- Szafer Wł., 1935. The Significance of Isopollen Lines for the investigation of the Geographical Distribution of Trees in the post-Glacial Period. Ex. du Bull. de l'Ac. Pol. des Scien. Kraków.
- Szafer Wł., 1949. Zarys ogólnej geografii roślin. Warszawa.
- Thomaschewski M., 1933. Historia Lasów na Pomorzu w świetle analizy pyłkowej. Roczn. Nauk. Rol. i Leś. T. XXIX. Poznań.
- Wodziczko A., 1926. Ochrona pierwotnej szaty roślinnej na Pomorzu. Ochrona Przyrody. Zeszyt 6. Kraków.
- Wodziczko A., 1932. Z badań nad historią roślinności w Wielkopolsce drogą analizy pyłkowej. Act. Soc. Bot. Pol. Warszawa.

TABLICA IV

Solarnia koło Woźnik. Tabela procentowego udziału pyłku roślin drzewiastych. Analiza wykonana przez Dr B. Jaronia w r. 1936.

Głębokość w cm	Nr. próbki	Warstwy	Pinus	Betula	Salix	Picea	Alnus	Quercus	Tilia	Ulmus	Quercetum mixtum	Carpinus	Abies	Fagus	Corylus	Frekwencja na 1 cm ²	T. Nilsson (1935)
Liczby procentowe																	
0	1	Torf leśny, czarny	71	3	0,5	14,5	8	1	1	1	3	—	—	—	2	22	I
3	2		63	1	1	15	18	—	1	—	1	—	1	—	1	21	
8	3		68	1	—	17	12	1	—	—	1	—	1	—	1	29	
16	4		73	—	1	13	11	—	1	—	1	—	1	—	1	40	
24	5	Torf leśny, ciemno-brązowy	58	2	—	17	20	—	1	—	1	1	1	—	1,5	50	II
32	6		51	3	1	26	16	—	1	—	1	—	2	—	1	50	
40	7		49	2	—	21	23	1	1	—	2	1	2	—	2	40	III
48	8		43	3	1	11	40	—	1	—	1	—	1	—	—	40	
56	9	Torf leśny, ciemno-brązowy	40	2	1	8	45	1	1	—	2	1	1	—	1	100	IV
64	10		45	2	1	14	33	1	1	—	2	1	2	—	1	133	
72	11		33	1	2	15	43	1	1	1	3	1	2	—	3	200	V
80	12		39	1	—	20	33	1	1	—	2	1	4	—	1	160	
88	13	Torf leśny, ciemno-brązowy	36	2	—	22	37	—	2	1	3	—	—	—	2	100	
96	14		30	2	—	16	45	1	3	3	7	—	—	—	4	80	
104	15		36	1	—	16	41	—	3	3	6	—	—	—	6	160	VI
112	16		77	5	1	4	10	—	2	1	3	—	—	—	6	200	
120	17	Torf mszysty, brunatny	89	4	1	4	2	—	—	—	—	—	—	—	2	200	
128	18		88	5	3	2	1	—	—	1	1	—	—	—	1	100	
136	19		86	7	3	—	2	—	1	1	2	—	—	—	1	100	
144	20		77	16	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	100	VII
152	21	Torf mszysty, brunatny	64	30	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	168	
160	22		76	20	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	100	VIII
168	23		80	15	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	67	
176	24		77	20	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	70	
184	25		77	13	5	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	68	
192	26	Szary	75	15	5	3	3	1	—	—	1	—	—	—	1	10	IX
200	27		67	26	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	

TABLICA V

Zendek koło Tarnowskich Gór. Tabela procentowego udziału pyłku roślin drzewiastych. Analiza wykonana przez Dr B. Jaronia w 1937.

Głębokość w cm	Nr próbki	Warstwy	Pinus	Betula	Salix	Picea	Alnus	Quercus	Tilia	Ulmus	Quercetum mixtum	Carpinus	Abies	Fagus	Corylus	T. Nilsson (1935)
			L i c z b y p r o c e n t o w e													
0	1	Torf wysoki, słabo rozłożony	63	15	1	8	7	3	1	—	4	0,5	—	1,5	2	I
3	2		62	15	3	2	11,5	2	—	—	2	1	1,5	2	3	
8	3		61	17	2	4	9	2	1	1	4	1	1	1	4	
16	4		63	19	2	2	5	2	—	—	2	2	2	3	6	
24	5	Torf wysoki, słabo rozłożony	23,5	45	2	2,5	16	1	—	1	2	3	2	4	3	II
32	6		30	40	1	4	10	2	1	1	4,5	4	3	4	3,5	
40	7		29	23	2	4	15	4	1	3	8	7	6	6	2	
48	8		25	22	1	3	15,5	5	1	1	7	5	12	9,5	1	
56	9	Torf wysoki, słabo rozłożony	27	23	1	9	12	5	1	1	7	5	11	5	4	III
64	10		25	45	1	2	14	1	1	1	3	2	6	2	2	
72	11		11	68	1	3	11	1	—	—	1	—	4	1	4	
80	12		14	45	1	5	27	1	—	1	2	2	3	1	3	
88	13	Torf wysoki, silnie rozłożony	7	17	1	2	65	2	2	1	5	1	1	1	4	IV
96	14		6	36	—	9	40	3	1	2	6	1	1	1	7	
104	15		15	27	1	10	34	5	1	2	8	2	1	2	12	V
112	16		7	12	1	12	51	7	1	2	10	1	5	1	9	
120	17	Torf wysoki, silnie rozłożony	11	12	1	6,5	60	3	3	1	7	1,5	—	1	9	VI
128	18		10	4	—	3	76	1	4	2	7	—	—	—	5	
136	19		53	20	2	6	16	1	1	1	3	—	1	1	5	
144	20		37	16	3	5,5	30	2,5	1	2	5,5	1	1	1	4	
152	21	Torf wysoki, silnie rozłożony	52	20	4	1	18	1	2	1	4	—	1	—	5	VII
160	22		56	22	2	2	14	1	1	1	3	—	1	—	3	
168	23		68	24	1	1	2	1	—	—	1	—	1	—	2	VIII
176	24		69	26	2	1	2	—	—	—	—	—	—	—	3	
180	25		65	24	1	1	6	1	1	1	3	—	—	—	6	